

Politisk kronik

2. halvår 2001

Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Redaktionen er afsluttet 10. marts 2002

Med udsigt til et folketingsvalg inden for de næste syv måneder knyttede der sig lidt større opmærksomhed og interesse end normalt til de meldinger, der kom fra partiernes sommergruppemøder og landsmøder. Ville de indeholde justeringer af eller måske endog nye synspunkter af indholdsmæssig, strategisk eller taktisk karakter, som ændrede på det relativt stabile politiske billede, som hidtil havde tegnet sig for offentligheden?

Dansk Folkeparti afsluttede deres sommergruppemøde den 2. august med at fremlægge et 13-punkts program, der præciserede en række af de krav partiet ville stille til Venstre og Det Konservative Folkeparti som betingelse for at støtte en eventuelt kommende VK-regering. Selvom partiets traditionelle mærkesager på udlændingeområdet – blandt andet en afskaffelse af retskravet på familiesammenføring – selvfølgelig var medtaget, var det de velfærdspolitiske synspunkter, der blev fremhævet ved præsentationen. Dansk Folkeparti ville være borgernes bolværk mod privatiseringer og besparelser på det sociale område og i sundhedsvæsenet. Der skulle derimod bevilges flere ressourcer til blandt andet hjemmehjælpen, og sundhedssystemet skulle have tilført en milliard kroner ekstra. Finansieringen skulle ske ved nedskæring af u-landshjælpen. Det kunne lige så godt siges nu, som senere, var meldingen.

Ugen efter offentliggjorde Venstre hele 55 forslag, som partiet ville fremlægge i den forestående folketingssamling. Alle forslagene havde været fremsat før. Det centrale punkt var stadig fastholdelsen af skattestoppet, men også stramninger på udlændingeområdet, et års fleksibel barselsorlov, bedre ældreomsorg og sygehusvæsen samt øget valgfrihed indgik med vægt. Venstre ville altså stadig ikke love skattenedsættelse. Meldingen fra Det konservative Folkepartis sommermøde var, at en stemme på de borgerlige partier ved næste valg også var en stemme for lavere skat. Den konservative leder Bendt Bendtsen var nemlig ikke i tvivl om, at en VK-regering nok skulle finde ud af at få sat skatten ned gennem blandt andet en afvikling af mellemskatten finansieret ved en afskaffelse af fradraget for faglige kontingenter og nedskæringer i ulandsbistanden.

Skattepolitikken var dog ikke omtalt i et fælles valgoplæg som i brede træk ridsede op, hvad en VK-regering ville gennemføre i de første 100 dage. Oplægget var forhandlet på plads af Anders Fogh Rasmussen og Bendt Bendtsen og blev godkendt i de to partiers koordinationsudvalg den 14. august. Heller ikke amternes overlevelse var omtalt i oplægget. De konservative var fortalere for deres nedlæggelse. Venstre var traditionelt for deres bevarelse, men udtalelser fra blandt an-

det den politiske ordfører Ulla Tørnæs tydede på, at Venstre måske var til at tale med på dette punkt for at sikre en bedre sygehusstruktur. Der var dog langt fra enighed i Venstre herom. Blandt hovedpunkterne i oplægget kan nævnes, at borgerne skulle have en lovfæstet ret til frit valg på sygehusområdet, hjemmehjælp og plejehjem. Desuden skal straffen for grove forbrydelse skærpes, udlændingeloven strammes blandt andet i form af at det først skal være muligt at opnå permanent opholdstilladelse efter syv år, og en kraftig regelforenklning over for erhvervslivet gennemføres.

På Socialdemokratiets sommergruppemøde lykkedes det endelig den 15. august efter megen intern uenighed hen over sommeren at vedtage en forslag til forbedring af barselsorloven, et forslag som også Det Radikale Venstre kunne tilslutte sig. Børnepasningsorloven bevarede, medens barselsorloven med fulde dagpenge skulle udvides over to år fra de gældende 26 uger til i alt ni måneder. Samtidig skulle de gældende regler for børnepasningsorloven bevares, så forældre samlet og med stor fleksibilitet indtil barnets niende år kunne tilbringe halvandet år i hjemmet. Et af stridspunkterne havde været, hvorvidt en del af barselsorloven skulle reserveres til fædrene. Løsningen blev, at forslaget gav fædre to uger yderligere, så de i alt havde ret til seks uger, som de frit kunne benytte til at holde på samme tid som moderen eller i forlængelse af hendes barselsorlov. Forslaget indebar et muligt dræn på arbejdsmarkedet på omkring 4000 personer og en samlet udgift på 1,5 milliarder kroner.

De andre partier tog æren for at have presset regeringspartierne til at fremkomme med et forslag, og de fandt alle, at forslaget ikke var godt nok. Venstre fremkom den 18. august med et udspil om ved lov at forbyde indskrænkninger i adgangen til deltidsarbejde, således at småbørnsfamilierne frit kunne vælge en nedsat arbejdstid. Udspillet betød et

indgreb i de kollektive overenskomster og vakte derfor omgående stærk modstand fra fagbevægelsens side.

På Socialistisk Folkepartis sommergruppemøde 17. august var meldingen klar over for regeringen: partiet stillede efter et finanslovsforlig med regeringen, hvor også Enhedslisten deltog. CentrumDemokraterne kunne dog ikke helt afskrives. Finansloven skulle være en velfærdsfinanslov, som blandt andet skulle rumme en klar forbedring af hjemmehjælpen til de ældre samt en længere barselsorlov, end den regeringen netop havde foreslået. Desuden ville partiet også arbejde for en længere dagpengeperiode for de langtidsledige, som ikke var blevet tilbudt aktivering. Finansieringen af udgifterne skulle blandt andet hentes ved at skærpe skatten på multinationale selskaber og kulbrinteskatten på oleselskaberne i den danske del af Nordsøen, samt indførelsen af en afgift på husstandsomdelte reklametryksager. Holger K. Nielsen lagde ikke skjul på, at han ikke havde noget imod en plads i regeringen efter et valg. Den melding blev positivt, men forsigtigt modtaget af de radikales leder Marianne Jelved, samtidig med at hun lagde yderligere luft til Venstre. Hvis dette ellers var muligt. Fronterne var trukket op. Der blev ikke i løbet af sommeren ændret på samarbejdsmønstret op til efterårets politiske arbejde, hvor forhandlingerne om finansloven som sædvanlig ville være i centrum.

Den 28. august fremlagde regeringen dens finanslovsforslag. Finansminister Pia Gjellerup mente, at man skulle være forsigtige og snusfornuftige i en tid, hvor der var uro om den internationale økonomi. Hun karakteriserede selv forslaget som roligt og fornuftigt. Og det var da også et forslag, som ikke indeholdt væsentlige nye initiativer eller nogen overraskelser. Noget valgoplæg var der ikke tale om. Regeringen erkendte, at de aftaler, der allerede var indgået i juni med kommunerne og amterne om forbedringer på kerne-

velfærdsområder som folkeskolen, sygehuse og ældreomsorg betød, at det var meget begrænset, hvad den kunne bruge yderligere, hvis dens egen målsætning om højst én pro-cents stigning i det offentlige forbrug skulle fastholdes. Og pengene til betaling af for eksempel forlængelsen af barselsorloven, flere boliger, indsats over for de svageste i samfundet og nye initiativer til forskning og IT var endnu ikke fundet. Statsbudgettets samlede indtægter var anslået til knap 444 milliarder kroner og udgifterne til knap 425 milliarder kroner.

De politiske reaktioner på forslaget var forventelige. Ganske vist var både Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti afvisende over for regeringens forslag om at pålægge de private forbrugere flere grønne afgifter. Den skattelettelse på tre milliarder kroner, der ville komme i 2002 med Pinsepakkens fulde gennemførelse, mente de ikke skulle udhules gennem nye afgifter. Derimod var de positive over for afgifter, der regulerede erhvervslivets adfærd i en mere miljørigtig retning samt generelt en række andre stramninger over for erhvervslivet, hvilket præcist var det, der faldt VK-politikerne for brystet. Deres tolkning af forslaget var, at det vanskeligt kunne ses som andet end en klar invitation til venstrefløjspartierne. Reaktionerne fra CentrumDemokraterne og Kristeligt Folkeparti var af en sådan karakter, at enkelte delaftaler, der i lighed med de sidste par finanslove inkluderede dem, ikke på forhånd kunne udelukkes. Med offentliggørelsen den 29. august af løsgængerens, det tidligere konservative medlem, Frank Dahlgaards indmeldelse i Kristeligt Folkeparti og optagelse i folketingsgruppen var partiets parlamentariske betydning steget ganske betragteligt. Skiftet betød, at regeringen nu kunne finde et flertal alene med Socialistisk Folkeparti og Kristeligt Folkeparti. Enhedslistens mandater var ikke længere afgørende. Regeringens manøvre-muligheder var øget.

Sandsynlighed for, at Venstre og Det Konservative Folkeparti ville deltage i en større aftale med regeringen så tæt på et valg, var realistisk set ikke eksisterende. Finansministerens reelle muligheder var derfor at sy det meste af finanslovskludetæppet sammen med Socialistisk Folkeparti, suppleret med lapper leveret af CentrumDemokraterne, Kristeligt Folkeparti og Enhedslisten. Dansk Folkeparti figurerede ikke som en i regeringens øjne seriøs forhandlingspartner.

Det scenarie forrykkedes ikke i de følgende dage, hvor partierne i tur og orden fremlagde deres respektive finanslovsudspil indeholdende de efterhånden velkendte mærkesager. Den første finanslovspolitiske debat i Folketinget den 6. september ændrede heller ikke noget på positionerne. Den forløb relativt fredelig. Dog følte regeringen sig nødsaget til at pointere, at hvis det ikke var muligt at få skabt et flertal for en ansvarlig finanslov, ville der blive udskrevet valg, en melding der på det tidspunkt havde et rituel præg, som ikke kunne ryste garvede politikere. Spillet kunne begynde.

Men så indtraf en af den slags omvæltende begivenheder, hvor de fleste mennesker bagefter kan huske præcist, hvor de befandt sig, da de fik nyheden at vide. Den 11. september fløj to kaprede passagerfly bevidst og direkte ind i World Trade Centers to tårne i New York. Et tredje kapret passagerfly fløj ind i den amerikanske forsvarsministeriums hovedkvarter i Pentagon, medens et fjerde fly styrtede ned, inden det nåede dets mål. En terroraktion af hidtil utænkelige dimensioner havde med militær præcision ramt verdens stærkeste stat. USA's præsident George W. Bush erklærede, at USA var i krig. Den verdenspolitiske dagsorden var med et slag blevet meget anderledes.

Hvem, der konkret var fjenden, stod hen i det uvisse. Efterforskningen af bagmændene bag terroraktionen samlede sig dog hurtigt om den

fundamentalistiske muslim Osama bin Laden, som befandt sig i Afghanistan under talebanstyrets beskyttelse, og det af ham opbyggede netværk al-Qaeda. Kampen mod den internationale terror fik topprioritet. Det gav sig blandt andet udtryk i, at NATO for første gang i alliancens historie besluttede at anvende traktatens artikel fem, nemlig at et angreb på et medlemsland var at betragte som et angreb på alle medlemslandene. Ligeledes vedtog alle stats- og regeringscheferne i EU en fælles støtteerklæring til det amerikanske folk samt forpligtede sig til at fremme udvikling af den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik så EU kunne melde ud med én stemme, at gøre den fælles forsvarspolitik mere operativ, at styrke efterretningsindsatsen mod terrorisme samt at fremskynde gennemførelsen af et virkeligt europæisk retligt område.

Danmark havde omgående tilsluttet sig NATO-beslutning og EU-erklæringen. Statsminister Poul Nyrup Rasmussen havde fuld opbakning hertil fra alle partier på nær Enhedslisten, også til at Danmark stillede militære styrker til rådighed i jagten på terroraktionens bagmænd. Den af USA sammensatte og ledede koalition indledte det længe ventede angreb på talebanstyret i Afghanistan den 7. oktober. Kort tid efter spredte rædslen sig i USA for at et nyt, nu bakteriologisk, terrorangreb var i gang efter fundet af den dødelige miltbrandsporer sendt som et hvidt pulver i kuverter til blandt andet nogle nyhedsmedier og til oppositionslederen Tom Daschle's kontor i Washington. Også i Danmark udløste fundet af – viste det sig heldigvis uskadeligt – hvidt pulver i kuverter alarm.

Den 11. september, og hvad deraf fulgte, ændrede – i hvert fald for en stund – grundlaget for den hjemlige dagsorden og debat. Var de forudsætninger finansloven blev drøftet på grundlag af længere holdbare med den store økonomiske usikkerhed, der nu prægede verdensøkonomien. Hvor skulle pengene

findes til en øget indsats mod terrorisme og forbedring af beredskabet? Og tonen i udlændingebatten blev mærkbart skærpet.

Dansk Folkeparti afholdt landsmøde den 15.-16. september. Forinden havde partiet den 4. september præsenteret et nyt arbejdsprogram, som skal ses som endnu et skridt i retning af at fjerne de forhindringer, der kunne være for et samarbejde med en eventuelt kommende borgerlig regering. Partiet skiftede forsvarspolitik i den forstand, at det ikke længere ønskede Den Danske International Brigade nedlagt. Partiet støttede nu, at Danmark fortsat skulle deltage i fredsbevarende aktioner, men kun hvis det ikke var i EU-regi. På udlændingeområdet gjorde partiet sig til talsmand for, at det ikke længere var muligt for sygehusvæsenet at stille gratis ydelser til rådighed for mennesker, som ikke var danske statsborgere. De skulle forpligtes til i stedet at tegne en forsikring for de sygehuseydelser, der måtte efterspørge.

På landsmødets første dag, kun få dage efter 11. september, kædede både partiformand Pia Kjærsgaard og næstformand i folketingsgruppen Kristian Thulesen Dahl islam og terrorisme sammen. På andendagen skærpedes tonen betydeligt, da partiets medlem af Europaparlamentet Mogens Camre erklærede, at alle vestens lande er infiltreret af muslimerne – »nogle af dem taler pænt til os, mens de venter på at blive nok til at slå os ihjel« – og at muslimerne har politiske netværk i Danmark, som udgør den største trussel mod landet nogensinde. Udtalelserne blev efterfulgt af stående klapsalver fra de 550 delegerede og flere indlæg fra dem, der fulgte samme linie og tonefald. Men ellers var det kompromis og samarbejdsvilje, der kendetegnede Pia Kjærsgaards indlæg. Hun forberedte sit bagland grundigt på den situation, at partiet skulle være støtteparti for en eventuelt kommende borgerlig regering. Hun forsikrede, at partiet ville strække sig endog meget langt, så et samarbejde blev så godt som muligt. Alt

under forudsætning af, at Venstre og Det Konservative Folkeparti var lige så beredvilige til at imødekomme Dansk Folkepartis holdninger og interesser. Partiet ville behandles som en ligeværdig samarbejdspartner, der ikke ville jokkes på.

Det Radikale Venstre afholdt landsmøde på samme tidspunkt. Konsekvensen af terrorangrebet var hos de radikale, at styrkelsen af EU-samarbejdet rykkede frem som landsmødets vigtigste tema. Et stort flertal stemte ja til afskaffelsen af alle de danske forbehold. Et flertal stemte også for, at en ny radikale EU-vision skulle indeholde et kompetence-katalog, noget som den radikale ledelse ellers var modstander af. Desuden vedtog landmødet, at homoseksuelle skulle have ret til at adoptere børn på samme vilkår som heteroseksuelle. Ved valget til partiets hovedbestyrelse fik Mona Sheikh ikke stemmer nok til at blive indvalgt. Hendes medlemskab af Womens Youth League, en underorganisation af Minhaj-ul-Quran, som efter manges mening var fundamentalistisk orienteret, vakte anstød hos flere radikale. Som ny landsformand valgtes i et kampvalg den tidligere forstander for Krogerup Højskole Søren Bald.

Socialdemokratiet holdt kongres på samme tid, men i en stærkt beskåret udgave. Den varede kun fem timer og var helliget budskabet om et langt tættere og mere intensivt internationalt samarbejde mod terrorisme, der var slede et opgør med nogle grundpiller i dansk udenrigspolitik, eksempelvis forbeholdene mod rets- og militærsamarbejdet i EU. Desuden slog partiformand og statsminister Poul Nyrup Rasmussen gentagne gange fast, at kampen mod terrorisme ikke var en kamp vendt mod andre trosretninger. Det var ikke en religionskrig. Den eneste bemærkning med indenrigspolitisk retning, var en klar afstandtagen fra at spare på bistanden til udviklingslandene. Det var bestemt ikke det, der var brug for i den nuværende situation, erklærede han med stor opbakning fra salen.

Den 22.-23. september afholdt Venstre landsmøde, som ligeledes var beskåret til en enkelt dag helliget de udenrigs og sikkerhedspolitiske emner. Det afholdt dog ikke partiformand Anders Fogh Rasmussen fra at bruge en del af hans tale på et centralt indenrigspolitisk tema, udlændingepolitikken. Med afsæt i terrorangrebene i USA, kritiserede han »slapheden, blødsødenheden, tossegodheden og den lalleglade tolerance«, der prægede udlandingspolitikken, og gjorde sig til talsmand for en fast og fair politik på området: Ja, til dem der vil arbejde og bidrage positivt til og slutte helt op om det danske samfund, og nej til dem, der vil snyde, nasse, bedrage og begå kriminalitet. At udlændingepolitikken ville blive et hovedtema i en kommende valgkamp kunne der herefter ikke være tvivl om. Og slet ikke når de forskellige reaktioner, der kom fra udenrigsminister Mogens Lykketoft og indenrigsminister Karen Jespersen tages med i vurderingen. Førstnævnte var meget kritisk, den anden mere positiv. Den uklare socialdemokratiske holdning blev tydeliggjort for vælgerne. Her kunne den borgerlige opposition med virkning sætte ind.

Den ændrede sikkerhedspolitiske og økonomiske situation prægede statsministerens tale ved Folketingets åbning den 2. oktober. Han fremhævede, at den internationale terrorisme ikke kunne bekæmpes uden et forstærket internationalt samarbejde i både EU, NATO og FN, et samarbejde som Danmarks helt og fuldt skulle deltage i. Desuden fremhævede han, at det internationale økonomiske tilbageslag nødvendiggjorde en revurdering af både regeringens, men også de andre partiers finanslovsforslag. Han så nu – i modsætning til et par uger tidligere – gerne, at både Venstre og Det Konservative Folkeparti kom med i et finanslovsforlig. På udlændingområdet tilkendegav han, at var der lovgivning der skulle strammes, så ville der blive strammet, ligesom regeringen inden 60 dage ville fremsætte en pakke af lovforslag der over en bred kam skulle bekæmpe terrorisme. Grundtonen

i talen var en stærk appel om at stå sammen og skabe det brede samarbejde, der var nødvendig i den usikre og utrygge situation, der var opstået.

Reaktionerne på talen var generelt positive. Den udstrakte hånd fra regeringen til Venstre og de konservative blev anerkendt af de to partier, især at regeringen var villig til at se på den sanering af råd, nævn og puljer som Venstre havde foreslået som en finansieringskilde. At alt dog ikke var fryd og gammen fremgik af åbningsdebatten den 4. oktober. Den blev indledt med en stort set ubetinget støtte til regeringens udenrigs- og sikkerhedspolitiske linje efter 11. september, men udviklede sig hurtigt til endnu et skarpt opgør om udlændingepolitikken mellem højre- og venstrefløj i Tinget, medens finanslovsstoffet gradvist gled i baggrunden.

De egentlige møder om finansloven indledtes den 10. oktober. Her syntes der at være en lidt større bevægelighed i de ellers fastlåste fronter. I hvert fald var Venstres og de konservatives forhandlere positive efter det første møde med finansministeren med hensyn til at finde en forståelse med regeringen. Det bevirkede, at Socialistisk Folkeparti følte sig nødsaget til at indskærpe over for regeringen, at partiet ikke ønskede at indgå delforlig for så at blive holdt uden for på de områder, som regeringen af politiske grund gerne ville lave forlig med V og K om. Alt i alt var det finansministerens vurdering efter den første runde, at der var mulighed for at indgå delforlig på forskellige områder med forskellige partier, eller som hun udtrykte det, at det færdige resultat formodentlig blev en lille smule ternet.

I det forløb, der indtil da havde udspillet sig omkring finanslovsforhandlingerne, var der – set ude fra – intet anderledes eller usædvanligt. Ganske vist havde regeringen vanskeligt ved at samle et flertal om finansieringen af barselsorloven, men situationen lignede i

mangt og meget den, der havde været de foregående par år, hvor det til sidst alligevel var lykkedes regeringen at få forhandlet forlig på plads. Og ingen af de store borgerlige partier havde så meget som bare antydning, at de ville stemme imod ved den endelige 3. behandling. Alligevel opstod der sidst i oktober rygter om, at statsministeren ville udskrive folketingsvalg.

Sådanne rygter havde med jævne mellemrum i det sidste årstid svirret på Christiansborgs gange og i pressen. Hidtil havde de alle vist sig at være grundløse. Denne gang baserede de sig på, at Socialdemokratiet i et par meningsmålinger for første gang i et par år var kommet op over 30 pct. Af en eller anden grund var dette tal i den politiske offentlighed gjort til en magisk grænse, som Socialdemokratiet skulle passere, før udskrivelsen af et valg forekom realistisk. Nu var den nået. Dertil kan lægges, at statsminister Poul Nyrup Rasmussen i en måling fra Gallup Institut havde opnået en markant fremgang på popularitetsskalaen. Den konstante mediefokus, der havde været på statsministeren samt hans målrettede og konsekvente håndtering af situationen efter terrorangrebene, vurderes at være årsagerne til fremgangen. Det kunne selvfølgelig være fristende for Socialdemokratiet at udnytte de opadgående kurver. Imod talte, at valglovens bestemmelser gjorde, at et folketingsvalg tidligst kunne finde sted den 20. november, hvor der skulle afholdes valg til kommunalbestyrelser og amtsråd. Det var aldrig tidligere sket, at de tre blev afholdt på samme dag, og risikoen for at de kommunale valg ville drukne i tumlen fra folketingsvalget var oplagt, til skade for det kommunale demokrati. At lægge et folketingsvalg blot en uge eller to efter kommunalvalget forekom heller ikke at være nogen frugtbar idé, og slet ikke hvis årsagen alene baserede sig på et par meningsmålinger og ikke et reelt politisk forhandlingssammenbrud. Endelig talte det også imod, at overraskelsesmomentet i realiteten var ikke eksiste-

rende. Alle partier var allerede parate til omgående at gå i valgkamp.

Alligevel var det trods alt lidt af en overraskelse, at Poul Nyrup Rasmussen vovede at satse så stort ved den 31. oktober at udskrive folketingsvalg til afholdelse netop den 20. november. Han begrundede især beslutningen med henvisning til den internationale situation, som betød, at der blev behov for nye beslutninger, ny international solidaritet og nye bidrag fra Danmark. Derfor var det nødvendigt, at den nationale politiske situation var afklaret, så Folketinget ikke var handlingslammet i de næste tre til fire måneder. Han begrundede også valgdatoen med, at det selvfølgelig var ekstraordinært, men det var også en ny og ekstraordinær situation landet befandt sig i. Dertil føjedes, at det i øvrigt var meget praktisk, når nu vælgerne alligevel skulle hen til stemmeurnerne. At det skulle være en ulempe at kunne udøve det privilegium frit og uden frygt at kunne afgive sin stemme i et velfungerende demokratisk samfund kunne nok for en og anden i den store verden forekomme komplet uforståeligt. Hvorom alting er, den kortest mulige valgkamp kunne tage sin begyndelse.

Der opstillede 10 partier til valget. Foruden de ni partier, der var repræsenterede i Folketinget opstillede Fremskridtspartiet også. Efter dette partis folketingsgruppe i samlet flok i oktober 1999 havde forladt partiet og taget navnet Frihed 2000, var det ikke længere repræsenteret i Folketinget. Valgloven krævede derfor, at partiet skulle indsamle knap 20.000 underskrifter fra vælgerne for at blive opstillingsberettiget. Det havde partiet arbejdet ihærdigt på, og den 20. august blev de indsamlede underskrifter godkendt af Indenrigsministeriet som fyldestgørende grundlag for deltagelse i folketingsvalget. Frihed 2000 havde ikke ønsket at stifte et nyt parti med henblik på opstilling til Folketinget. En af de sidste par årtiers markante politiske skikkel-

ser i dansk politik Kirsten Jacobsen forlod dermed den partipolitiske scene.

På Fremskridtspartiets landsmøde den 20.-21. oktober havde Mogens Glistrup over for de 440 delegerede gentaget de velkendte paroler om et »muhamedanerfrit« Danmark, afskaffelsen af indkomstskatten, oprydning i lovjunglen, afskedigelser af offentligt ansatte mv. Udfaldene mod muslimerne var særdeles kraftige fra flere delegerede, hvoraf nogle endog erklærede, at de var stolte over at være anklaget for overtrædelse af racismeparagraffen. Kampen om, hvem der skulle være landsformand, viste, at der stadig bestod en uenighed i partiet mellem den mere moderate fløj repræsenteret af Aage Brusgaard og den fuldtone protestorienterede og skarpe anti-muslimske fløj repræsenteret af Mogens Glistrup og hans kandidat til posten Aase Heskjær. Aage Brusgaard blev med 183 stemmer mod 176 valgt til posten.

Med Fremskridtspartiet på banen igen, var der kommet en joker med i valgkampen. Hvor stor en del af de vælgere, der var stærke modstandere af den førte udlændinge- og integrationspolitik ville foretrække Fremskridtspartiet fremfor Dansk Folkeparti? Ville det være tilstrækkeligt mange til at komme over spærregrænsen på 2 pct. eller i det mindste nok til et mærkbart stemmespild på den fløj. Begge dele kunne vanskeliggøre eller endog helt umuliggøre dannelsen af en borgerlig regering. Men efterhånden som valgkampen skred frem blev Fremskridtspartiet mere og mere usynligt. Når partiet ikke engang på baggrund af den 11. september og de efterfølgende begivenheder formåede i en valgkamp, der havde udlændingepolitikken som et af hovedtemaerne, at samle mere end 0,5 pct. af stemmerne, må konklusionen være, at dets rolle i dansk politik var udspillet.

Som altid spillede spørgsmålet om, hvem der skulle danne regering efter valget, en central

rolle. Fronterne var trukket klart op. Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre støttede en socialdemokratisk ledet regering. Socialistisk Folkeparti tilkendegav endda, at hvis valget gav partiet fremgang ville partiet ikke på forhånd udelukke en regeringsdeltagelse, hvis muligheden herfor opstod. Kristelig Folkeparti, Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti støttede en Venstre-ledet regering. Dansk Folkeparti dog på den betingelse, at den alene kom til at bestå af V og K.

CentrumDemokraterne havde traditionen tro ikke før valgets udskrivelse definitivt peget på, hvem partiet ville støtte som statsminister. Nu meldte partiet, at det ville pege på Anders Fogh Rasmussen som forhandlingsleder med henblik på, at han skulle danne en firkløverregering. Partiet stillede imidlertid nogle – sagde de – ultimative krav, nemlig ingen stramning på flygtningeområdet, ingen nedskæring af u-landshjælpen, loft på ejendomsværdibeskatningen, øgede investeringer i folkeskolen samt øget indsat overfor »sorte huller« på socialområdet. Blev CentrumDemokraternes mandater afgørende, var det unægtelig svært at se, hvordan en sådan regering skulle kunne dannes, hvis Dansk Folkepartis mandater også var nødvendige.

Hvis socialdemokraterne havde kalkuleret med, at den internationale situation og statsmandseffekten ville spille en rolle i valgkampen, blev de hurtigt belært om noget andet. Allerede samme dag som valget blev udskrevet, erklærede Anders Fogh Rasmussen, at Venstre i alt væsentligt var enig med regeringen i de udfordringer og krav den nye internationale situation stillede og i den måde hvorpå regeringen havde håndteret dem på. Derfor var det overhovedet ikke et tema i valgkampen. Den skulle handle om indenrigspolitik.

Venstres valglogan var »Tid til forandring«: forandring af landets politiske ledelse og for-

andring til det bedre af velfærden med større valgfrihed for den enkelte. De temaer, som Venstre ville koncentrere sig om, var nedbringelse af ventelisterne på sygehusene, en markant stramning af udlændingelovgivningen, skærpe af retspolitikken, skattestop, bedre forhold for de ældre og for familierne som skulle have mere tid til deres børn gennem en udvidet barselsorlov. Og derved blev det. Det lykkedes nemlig i forbavsende grad for Venstre's valgstrateger at sætte dagsordenen og at fastholde den. Dertil kom, at Venstre behændigt spille på det politiske lederskabs troværdighed ved konstant at fremhæve, at hvad Venstre lovede under valgkampen ville det holde til punkt og prikke efter valget, underforstået, at lige netop der havde Socialdemokratiets ledere svigtet efter sidste valg. Pinsepakken og efterlønsreformen gjorde stadig sin virkning. Endelig bør det understreges, at Venstres valgkamp i realiteten var begyndt allerede, da Anders Fogh Rasmussen overtog partiformandsposten i 1998. På den måde havde Venstre gennem meget lang tid kunne bearbejde opinionen med de samme og – ud fra meningsmålingerne at dømme – effektive budskaber. Temaerne var afprøvede. Når valgkampen var så kort som den var, var der ikke tid til at eksperimentere med strategien undervejs. Og der var heller ikke tid til fyldige fremlæggelser af komplicerede sammenhænge for på den måde at tilbagevise, hvad der opfattedes som hulheden i modstandernes politik, et forhold der synligt irriterede regeringspartierne.

Det lykkedes ikke for dem at få deres politik formuleret på en tilstrækkelig klar og nemt forståelig måde. De havde ganske enkelt svært ved at trænge klart igennem og forblev presset i defensiven under hele valgkampen. En af årsagerne var, at udlændingepolitikken fik den centrale placering, som den fik. Her var det nemlig slet ikke muligt for Socialdemokratiet at formulere sig klart og entydig, spindoktorer eller ej. Afvigende og indbyrdes uforenelige synspunkter fremkom fra for-

skellige lands- og lokalpolitikere. Medens indenrigsminister Karen Jespersen talte for at stramme, advarede miljøminister Svend Auken mod yderligere stramninger og talte i stedet for en bedre integration. De socialdemokratiske borgmestre i de københavnske vestegnskommuner krævede stramninger. De havde jo deres lokale valgkamp at tænke på. Der herskede forvirring om hvilke konkrete forslag partiet havde til at bringe antallet af familiesammenføringer ned. Her var den borgerlige oppositions budskab kontant: retskravet på familiesammenføring skulle afskaffes. Det hjalp kun lidt, at Poul Nyrup Rasmussen den 4. november, på den ekstra kongres partiet havde indkaldt til som supplement til den afkortede kongres i september, skarpt erklærede, at han simpelthen ikke ville høre mere i pressen eller på vandrørene om, at der var ministre og borgmestre, der var strammere og nogle, der var slappere.

Tonen i valgkampen blev efterhånden så skarp på udlændingeområdet, at det gav genlyd i udlandet. Især vakte det opsigt, da Venstres retsordfører på et pressemøde sagde, at målet med stramningerne af reglerne for familiesammenføring ikke var at få færre amerikanere eller italienere til Danmark, men at sætte en stopper for, at personer med tyrkisk, pakistansk eller somalisk baggrund blev ved med at hente deres ægtefælle i det land, de kom fra. Hun mente ikke, at det stred mod internationale konventioner at nogle danske statsborgere kunne få familiesammenføring og andre ikke kunne.

Udlændingepolitikken havde bidt sig fast. Hvis Socialdemokratiets strategi havde været at få denne for partiet så besværlige sag overstået i den første uge af valgkampen, for herefter at koncentrere sig om at præsentere partiet som det sikre og tryghedsskabende centrum i en utryk tid, ja så var den slået fejl. Den meget bevidste politik regeringspartierne havde ført gennem mange år for at fremslå som økonomisk ansvarlige partier kom

dem ikke til gavn. Valgkampen var så godt som kemisk rensat for spørgsmål som arbejdsløshed, betalingsbalance, renteudvikling, inflation, udlandsgæld mv. Heller ikke miljøspørgsmålet, som ellers i tidligere valgkampe havde figureret relativt højt på vælgerens dagsorden, fik megen opmærksomhed. De borgerlige partiers krav om at spare 1,5 milliarder kroner på ulandshjælpen

En vigtig forklaring på, at konstansen i dagsordenens sammenhæng var så markant, må også søges i de landsdækkende mediers dækning af valgkampen, specielt de to afslutningsdebatter og de duel møder tv-stationerne arrangerede mellem de to statsministerkandidater. Her havde redaktionerne på forhold udvalgt de emner, som politikerne skulle forholde sig til i debatten. Derved blev partierne frataget muligheden for i den sidste og afgørende fase af valgkampen at bringe de sagområder frem, som de selv fandt var de vigtigste. Partiernes frie ret til selv at vælge de indlæg med hvilke de håbede at kunne overbevise vælgerne var beskåret. Mediernes magtfulde position blev demonstreret til overflod og bør give anledning til en grundig offentlig debat om de demokratiske implikationer af denne praksis inden næste valgkamp.

Udviklingen i meningsmålingerne gennem hele valgkampen viste, at det ville være endog usædvanlig svært for regeringspartierne at bevare flertallet sammen med deres støttepartier. Der var konstant et klart flertal for en borgerlig regering. Poul Nyrup Rasmussens forsøg på at angribe Anders Fogh Rasmussen på et vælgermøde for at løbe fra, hvad han i virkeligheden stod for, ved at rive sider ud af Fogh Rasmussens bog »Fra socialstat til minimalstat« efterhånden, som han erklærede, at Venstres formand af rent valgtaktiske var løbet fra synspunkterne, skadede ikke Venstres tilslutning. Heller ikke et udspil i de aller sidste dage om at indskrive en skatteletelse i en socialdemokratisk ledet regerings

regeringsgrundlag samt en massiv annoncekampagne finansieret af partiet og dele af fagbevægelsen havde den ønskede effekt. Venstre var nemlig, belært af erfaringen fra sidste valg, forberedt til tænderne på en socialdemokratisk slutspurt og svarede prompte igen med helsides annoncer i dagbladene om, at nu var Socialdemokratiet igen i gang med en »skræmmekampagne«.

Det eneste spændingsmoment, der efterhånden var tilbage på selve valgaftenen, var, hvor stor Venstres og Dansk Folkepartis fremgang ville blive, samt, men ikke mindst, om en borgerlige regering ville kunne støtte sig på et flertal, som ikke også skulle omfatte et eller flere af midterpartierne.

Valgdeltagelsen var den højeste siden 1984. Af de 3.998.957 stemmeberettigede afgav 87,1 pct. deres stemme. Da de var talt op, viste det sig, at det var et historisk folketingsvalg (se tabel 1). For det første lykkedes det Venstre med en tilslutning på 31,2 pct. at blive landets største parti, en position som Socialdemokratiet uantastet havde haft siden 1924. For det andet var det første gang siden 1929, at der var et rent borgerligt flertal. For det tredje var midterpartierne ikke afgørende for flertalsdannelsen i det nye Folketing. Det var kun sket to gange siden 1945, nemlig efter valgene i 1966 og 1971 hvor Socialdemokratiet kunne danne flertal alene med Socialistisk Folkeparti. For det fjerde var det ikke lykkedes CentrumDemokraterne, som havde været repræsenteret i Folketinget uafbrudt siden 1973, at komme op over spærregrænsen.

Det havde givetvis skadet partiet, at der havde været intern uro og kritik af partiledelsen. Partileder Mimi Jakobsen var, helt usædvanligt for hende, blevet kritiseret af partiets tilhidsfolk for at ofre mere tid på og interesse for arbejdet som generalsekretær i Red Barnet end på partiet. Desuden havde Arne Melchior forladt folketingsgruppen den 28. september i vrede over, at han var blevet vraget

som partiets udenrigsordfører og dermed mistede posten i Det Udenrigspolitiske Nævn til fordel for Mimi Jakobsen. Endelig var det tydeligt, at den evne, Mimi Jakobsen tidligere havde demonstreret til at trænge igennem TV-skærmen og tilstrække vælgere i den sidste del af valgkampen, ikke længere var takt.

Det skal også nævnes som historisk, at L Folkeparti på så kort tid havde formået at trække så mange vælgere og opnå position som Tingets tredjestørste parti. Nu var det ikke længere muligt at komme uden om partiet. Mandattal har deres egen stærke kraft. Endelig blev der for første gang indvalgt to medlemmer af Tinget med indvandrerbaggrund og af anden etnisk oprindelse end dansk: Naser Khader for Det Radikale Venstre og Kamal Qureshi for Socialistisk Folkeparti.

Der er endnu ikke offentliggjort en videnskabelig analyse af vælgernes adfærd, af deres vandringer, motiver og holdninger. Men den exit poll, som Gallup Instituttet gennemførte på valgdagen, pegede i retning af, at af dem, der havde stemt på et andet parti ved sidste valg og nu stemte på Dansk Folkeparti udgjorde tidligere socialdemokratiske vælgere godt en tredjedel, venstrefolk omkring en fjerdedel og fremskridtsvælgere godt en femtedel. Socialdemokratiet var også leverandør af nye stemmer til Venstre. Det vidnede om et yderligere forstærket opbrud i de vante mønstre, som havde været dominerende i dansk politik. Det var tilsyneladende ikke længere de rent socio-økonomiske og fordelingspolitiske spørgsmål, der dominerede vælgernes adfærd, men de mere værdibaserede.

Mandatfordelingen viste, at de partier (V, DF, K, KrF), der forud for valget havde peget på Venstres leder Anders Fogh Rasmussen som kommende statsminister, havde opnået et absolut flertal. Følgelig drog statsminister Poul

Nyrup Rasmussen på selve valgaftenen konsekvensen, idet han meddelte, at han næste dag ville indgive regeringens afskedsbegæring til Dronningen og bede hende om at indkalde repræsentanter for de i Folketinget repræsenterede partier med henblik på, at de kunne give deres råd om, hvilken regering der burde dannes.

Dronningerunden den 21. november forløb uden overraskelser. Venstre, Det Konservative Folkeparti og Kristeligt Folkeparti pegede på Anders Fogh Rasmussen som forhandlingsleder med henblik på at danne en regering. Det samme gjorde Dansk Folkeparti dog med den væsentlige tilføjelse, at det var med henblik på at danne en VK-regering. Følgelig blev Anders Fogh Rasmussen udpeget til forhandlingsleder med det mandat at danne en regering. Det er vanskeligt at forestille sig et mere rummeligt og smidigt mandat. Indledningsvis tog han sekunderet af Venstres mangeårige partisekretær Claus Hjort Frederiksen en forhandlingsrunde med alle partierne. Så var formalia og høflighed overstået. Dernæst endnu en runde med alle partierne minus Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten og endelig nogle flere møder med Dansk Folkeparti og Kristeligt Folkeparti. De afgørende møder blev dog holdt alene mellem Venstre og Det Konservative Folkeparti. På ingen af møderne blev der lagt sten i vejen for forhandlingslederen, som den 26. november kunne meddele Dronningen, at hans opgave var løst. Den 27. november blev VK-regeringen udnævnt (se tabel 2)

Venstre og Det Konservative Folkeparti havde udarbejdet et meget fyldigt regeringsgrundlag, som ifølge statsminister Anders Fogh Rasmussen fra ord til andet indeholdt, hvad de havde lovet under valgkampen. Den konservative leder erklærede sig uforbeholdent tilfreds med resultatet og fremhævede, at de konservative havde fået indføjret, at skattestoppet kun var første station på vejen mod egentlige skattelettelser. Statsministeren

erklærede, at i løbet af de første 100 dage skulle de væsentlige dele af regeringsgrundlaget enten være besluttet eller ført ud i livet. Det var tydeligt, at valgets momentum skulle udnyttes til det yderste.

Regeringen iværksatte også en meget omfattende omrokering af ministerier, styrelser og direktorater. By- og boligministeriet og ministeriet for udviklingsbistand blev nedlagt, erhvervsministeriet blev sammenlagt med økonomiministeriet, sundhedsministeriet med indenrigsministeriet, hvortil kom omflytninger af en lang række opgaver fra et ministerium til et andet. Mest omfattende i form af tildelingen af opgaver til det nyoprettede ministerium for flygtninge, indvandrere og integration.

En afgørende ny politisk situation var opstået. Socialdemokratiet havde lidt et alvorligt nederlag. Partiet måtte indstille sig på at intensivere den omstillingsproces af ideologisk, politisk og ledelsesmæssig karakter, som partiet havde påbegyndt, men som langt fra var ført til ende. Her og nu førte nederlaget ikke til store forandringer. Den nyvalgte folketingsgruppe konstituerede sig med Poul Nyrup Rasmussen som gruppeformand, Jan Petersen og Pernille Blach Hansen som næstformænd, Pia Gjellerup som gruppesekretær og Mogens Lykketoft som politisk ordfører.

Det Radikale Venstre befandt sig pludselig i den helt uvante situation, at deres mandater i realitet var uden interesse. Det gamle radikale motto om, at enten var de radikale i regering eller også regerede de alligevel gav ingen mening længere. Partiet havde dog haft et godt valg, især blandt førstegangsvælgere, og det kunne bruges konstruktiv til en reorientering og fornyelse af den traditionelle rolle som midterparti. Hvor var egentlig midten i dansk politik efter valget?

Regeringens parlamentariske muligheder for at få gennemført dens program var, enten at

søge flertallet med Dansk Folkeparti eller med Socialdemokratiet. Andre muligheder var der i realiteten ikke. Givet hele det forløb, der førte til regeringsskiftet, kunne der ikke være meget tvivl om, at det var og blev Dansk Folkeparti, regeringen måtte samarbejde med. De modstridende holdninger til EU-politikken ville ikke foreløbig besværliggøre et sådan samarbejde, fordi Socialdemo-

kratiet og Det Radikale Venstre havde erklæret, at de ville frede regeringen, medens Danmark i anden halvdel af 2002 havde EU-formandskabet.

Det politisk afgørende spørgsmål var, hvorledes Dansk Folkeparti ville håndtere den nyvundne magtposition som regeringens parlamentarisk støtteparti. Hidtil havde partiet

	1988	1990	1994	1998	2001
SD	29,8 (55)	37,4 (69)*□	34,6 (62)□	35,9 (63)□	29,1 (52)
RV	5,6 (10)	3,5 (7)	4,6 (8)	3,9 (7)	5,2 (9)
KF	19,3 (35)	16,0 (30)	15,0 (27)*	8,9 (16)*	9,1 (16)
CD	4,7 (9)	5,1 (9)	2,8 (4)	4,3 (8)	1,8 (0)
SF	13,0 (24)	8,3 (15)	7,3 (13)	7,6 (13)	6,4 (12)
DF				7,4 (13)	12,0 (22)
KRF	2,0 (4)	2,3 (4)	1,9 (0)	2,5 (4)	2,3 (4)
V	11,8 (22)	15,5 (29)*	23,3 (42)*□	24,0 (42)□	31,2 (56)*
FRP	9,0 (16)	6,4 (12)	6,4 (12)	2,4 (4)	0,5 (0)
EL		1,7 (0)	3,1 (6)	2,7 (5)	2,4 (4)
RF		0,5 (0)			
VS	0,6 (0)				
DKP	0,8 (0)				
FK	1,9 (0)	1,8 (0)			
De Grønne	1,4 (0)	0,9 (0)			
Demokratisk Fornyelse				0,3 (0)	
Uden for partierne	0,1 (0)	0,3 (0)	1,0 (1)	0,1 (0)	0,0 (0)
Stemmeprocent	85,7	82,8	84,3	85,9	87,1
Antal vælgere (1000)	3.912	3.941	3.989	3.993	3.999

Note: *: Plus et mandat valgt på Færøerne. □: Plus et medlem valgt på Grønland.

Kilde: Den officielle valgstatistik fra Danmarks Statistik

*Tabel 1. Folketingsvalg 1988-2001.
Partiernes relative stemmefordeling. Mandattal i parentes*

været uden indflydelse på flertalsdannelse. Det havde kunnet læse op af partiprogrammet og profilere sig i en ansvarsfri position. Nu måtte det nødvendigvis indgå kompromiser. Kunne partiet holde til det, og ville dets vælgere, som var vant til at se partiet i skarp opposition, acceptere for mange af dem? Godt nok var det den pragmatiske fløj, der i 1995 brød ud af Fremskridtspartiet, men partiet var dog rundet af en protestbevægelse mod systemet og gammelparterne. Ville et forpligtende samarbejde med regeringen efterhånden udviske partiets profil så meget, at det blev vanskeligere at skelne det fra de andre partier? Og hvor langt og hvor længe kunne Venstre og Det Konservative Folkeparti holde til at bøje sig for Dansk Folkeparti? De to andre gange, hvor der havde været et rent flertal i Folketinget (S-SF 1966-67 og

1971-73), havde det ført til valgnederlag, regeringsskifte og ikke mindst partisplittelser.

De første – foreløbige – svar ville komme, når finansloven skulle forhandles på plads og vedtages til marts 2002, og regeringsgrundlagets mange punkter skulle omsættes til lovgivning. Større forandringer, end det var vanligt i dansk politik efter et regeringsskifte, var i vente. Uanset politiske sym- eller antipatier var og er det sundt for det parlamentariske demokrati, at det tydeligt demonstreres, at det har konsekvenser, hvorledes vælgerne sætter deres kryds på valgdagen. Der var klare tegne på, at det ideologisk politiske debat vitaliseredes efter valget.

Regeringen Anders Fogh Rasmussen
(Venstre og Det Konservative Folkeparti)
Udnævnt den 27. november 2001

Statsminister: Anders Fogh Rasmussen (V)
Økonomi- og erhvervsminister samt minister for nordisk samarbejde: Bendt Bendtsen (KF)
Udenrigsminister: Per Stig Møller (KF)
Finansminister: Thor Pedersen (V)
Beskæftigelsesminister: Claus Hjort Frederiksen (V)
Justitsminister: Lene Espersen (KF)
Kulturminister: Brian Mikkelsen (KF)
Minister for flygtninge, indvandrere og integration samt minister uden portefølje (Europaminister): Bertel Haarder (V)
Skatteminister: Svend Erik Hovmand (V)
Trafikminister: Flemming Hansen (KF)
Minister for videnskab, teknologi og udvikling: Helge Sander (V)
Fødevareminister: Mariann Fischer Boel (V)
Forsvarsminister: Svend Aage Jensby (V)
Miljøminister: Hans Christian Schmidt (V)
Indenrigs- og sundhedsminister: Lars Løkke Rasmussen (V)
Kirkeminister: Tove Fergo (V)
Undervisningsminister: Ulla Tørnæs (V)
Socialminister og minister for ligestilling: Henriette Kjær (KF)

Tabel 2